

De gouden medaille was ditmaal voor de koolmees. De zilveren plak ging naar de merel en het brons naar de pimpelmees. Als het gaat om absolute aantallen, dan eindigt de huismus op het allerhoogste schavot, gevolgd door de koolmees en de kauw. Tijdens de Nationale tuinvogeltelling in de winter 2003-2004 zijn in ruim drieduizend tuinen bijna vierhonderdduizend vogels gesignaleerd.

van vijf minuten mocht ook.

De KNNV-telling vond plaats tussen 2 januari en 1 maart 2004. Men mocht vanaf 2 januari alles opschrijven wat men gedurende de dag zag en was niet gebonden aan vijf minuten per dag.

Dit verslag bestaat uit twee delen: het verslag van de eerste telperiode (zeg maar de SOVON-telling) en het verslag van de tweede telperiode (de KNNV-telling).

Resultaten van de Nationale tuinvogeltelling 2003-2004

Stropdasdrager verslaat kruimeldief

In nauwe samenwerking met SOVON Vogelonderzoek Nederland heeft de KNNV van 15 december 2003 tot 1 maart 2004 het publiek gevraagd de vogelpopulaties in de Nederlandse tuinen te onderzoeken. Natuur in de tuin is gelukkig voor velen iets om trots op te zijn en te koesteren; dat merken we steeds weer bij de organisatie van een waarnemingsproject. Het is geweldig leuk te merken dat men het toch wel als een persoonlijke verdienste beschouwt om zo veel soorten van alles in de tuin te kunnen vinden. Met name vogels nemen op dit soortenlijstje een belangrijke plaats in. Vogels zijn natuurlijk duidelijk aanwezig en laten zich bovendien heerlijk vertroetelen door regelmatig te gast te zijn op de voertafel. Voor de Nationale Wintervogeltelling is gebruik gemaakt van deze sentimenten bij het grote publiek.

Al jaren worden vogels geteld en gemeld bij SOVON, maar juist van de tuinvogels was veel minder bekend omdat 'echte' vogelaars liever het vrije veld intrekken om

vogels te kijken en te tellen.

Er werden 100.000 formulieren verspreid. De KNNV werd bedolven onder de grote hoeveelheid ingevulde telformulieren. De verwerking daarvan duurde maanden. Via de pers en verscheidene radiozenders werd bovendien bekendgemaakt dat melden ook kon plaatsvinden via de website. Dat melden via de website was voor de verwerking van de gegevens erg belangrijk en bovendien was het daardoor mogelijk regelmatig door te geven hoe de 'stand' was: aangekondigd was dat er een vogel-top-tien bekendgemaakt zou worden en dat kon alleen bij websitemeldingen.

TWEE TELLINGEN

De tuinvogeltelling bestond uit twee delen. De SOVON-telling vond plaats tussen 15 december 2003 en 1 januari 2004. Er werd gevraagd om tussen half december en 1 januari exact vijf minuten per dag de tuinvogels te tellen. Men kon elke dag vijf minuten tellen, maar een eenmalige telling

De KNNV is bedolven onder stapels telformulieren. FOTO: MARIJKE VAN DAMME

Tabel 1

Top 10 van soorten met de hoogste trefkans.

volgorde	naam	trefkans (%)
1	koolmees	46,6
2	merel	43,6
3	pimpelmees	30,5
4	huismus	30,1
5	vink	28,4
6	kauw	21,1
7	turkse tortel	21,0
8	roodborst	18,8
9	ekster	17,4
10	houtduif	17,3

Tabel 2

Top 10 van soorten met de hoogst getelde aantallen.

volgorde	naam	totaal
1	huismus	48050
2	koolmees	44498
3	kauw	32142
4	merel	31489
5	vink	23136
6	pimpelmees	21714
7	turkse tortel	20934
8	spreeuw	17388
9	kokmeeuw	15145
10	houtduif	14063

Tabel 3

Top 10 van de meest geziene vogels tijdens de tweede telperiode.

volgorde	naam	totaal
1	kauw	46011
2	huismus	35433
3	spreeuw	28989
4	koolmees	28594
5	merel	27249
6	vink	22180
7	kokmeeuw	21844
8	turkse tortel	20439
9	houtduif	17708
10	pimpelmees	17062

TEKENING: MARTIN HOGEWEG

VERSLAG EERSTE TELPERIODE

(15 december - 1 januari 2004)

In totaal zijn in deze periode 3434 tuinen, verspreid over heel Nederland de vogels geteld en bedroeg het aantal tellingen meer dan 20.000. In totaal werden 373.123 verschillende vogels genoteerd. De Koolmees liet zich het vaakst zien en versloeg ruimschoots de merel, die op de tweede plaats eindigde. Op de vorige pagina staat de volledige Top 10 van soorten met de hoogste trefkans (de kans dat per waarneming die bepaalde vogel werd gezien) tijdens de wintervogeltelling (tabel 1 links onderin).

Het is ook leuk een Top 10 samen te stellen van soorten met de hoogste aantallen. Dan ziet zo'n lijst er namelijk heel anders uit. Soorten die in groepen leven, zoals huismus, kauw en kokmeeuw scoren dan weer hoger. In tabel 2 is de Top 10 met de getelde aantallen te vinden.

VERSLAG TWEEDE TELPERIODE

(2 januari - 1 maart 2004)

In totaal hebben 1408 mensen in hun tuinen, verspreid over heel Nederland de vogels geteld. Er werden 148 soorten vogels waargenomen. De kauw werd in deze periode het vaakst gezien, meer nog dan de mus (zie tabel 3 op de linkerpagina)

KORTE SOORTBESCHRIJVINGEN

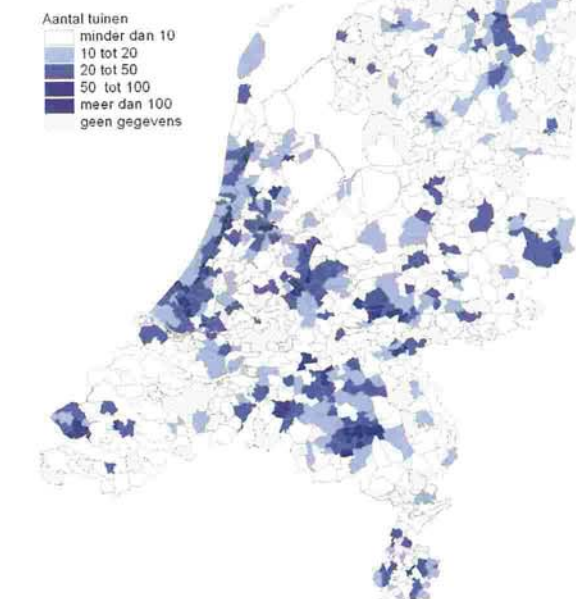
(van soorten uit de eerste telperiode!)

KOOLMEES

Parus major

'De vogel met de stropdas (koolmees) heeft de kruimeldief (huismus) verslagen' zou een mooie kop boven een krantenartikel zijn. Bij eerdere tuinvogeltellingen door onder andere de Vrije Vogel Club stond de huismus nog fier aan kop, maar deze winter streefde de koolmees hem voorbij als het gaat om de soort met de hoogste trefkans. In 47 procent van de tellingen, dus bijna de helft, werd een koolmees gezien. Mezen komen juist in stadswijken met veel tuinen voor. Ook dit waren vroeger vogeltjes die je voornamelijk in het bos hoorde en ook zij hebben zich aangepast aan de aanwezigheid van mensen. Koolmezen zijn graag geziene tuinvogels. Ze maken gebruik van vetbollen en pinda-netjes om hun voedsel bij elkaar te peuteren. In tegenstelling tot pimpelmezen zoeken ze ook nog wel eens voedsel op de grond.

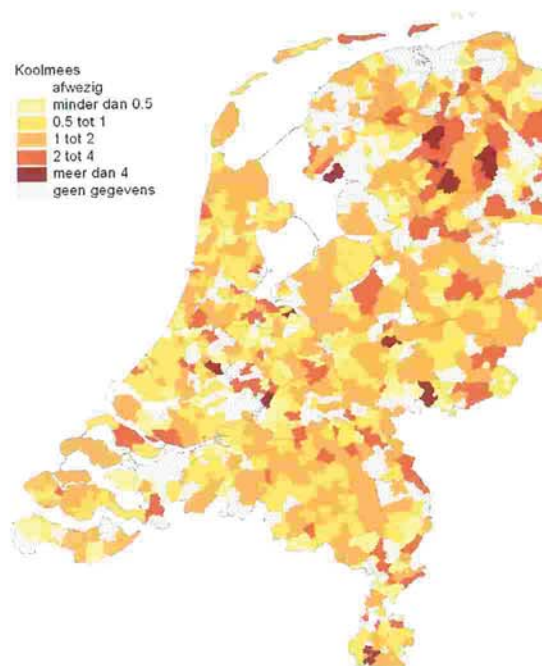
De verspreidingskaart ziet er oranjegekleurd uit. Hoe donkerder de kleur, des te vaker er een koolmees is vastgesteld. In bijna alle tellingen konden een of meer

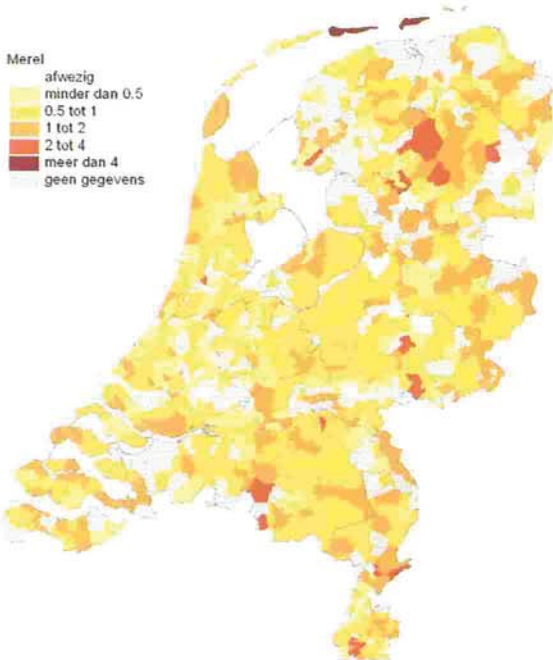

Tijdens de wintervogeltelling van 2003-2004 zijn de vogels in 3434 tuinen geturfd.

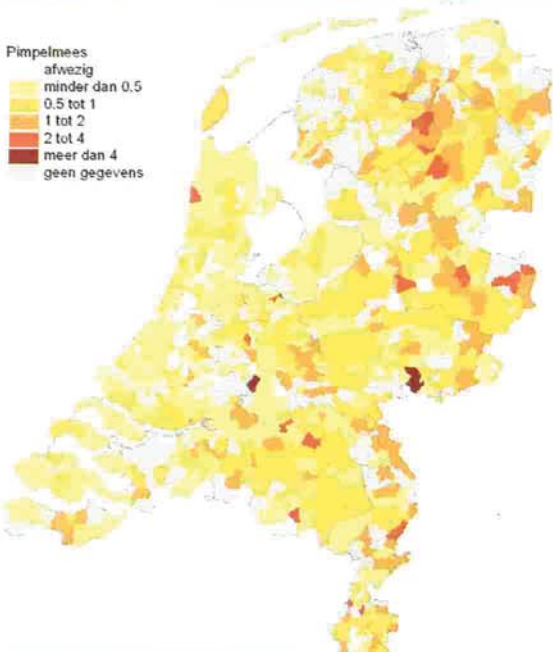
koolmezen worden genoteerd, in totaal bijna 45.000. Dat is een dichtheid van 47 procent per tuin, per telling. Daarmee is hij de lijstaanvoerder als het gaat om de meest aantal keren waargenomen soort.

De koolmees was ditmaal de vogel met de hoogste trefkans.

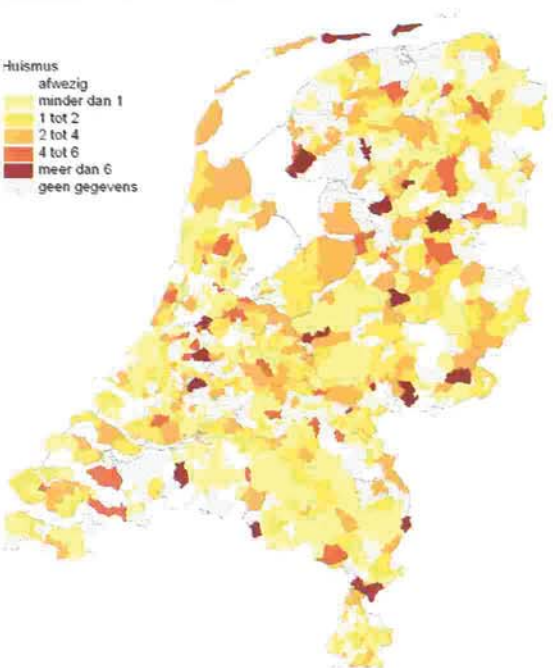

De merel is geen schuwe bosvogel meer en komt tegenwoordig werkelijk in het hele land voor.

Boven: De meeste pimpelmezen zijn in Oost-Nederland gezien. Onder: De kaart van de groepsgewijs opererende huismus vertoont een vlekkelig patroon.

MEREL

Turdus merula

Het blijkt dat de merel werkelijk in heel het land voorkomt en niet meer die schuwe bosvogel is, zoals begin vorige eeuw beschreven door Jac. P. Thijsse. Uit de in 2002 verschenen *Atlas van de Nederlandse Broedvogels* kwam naar voren dat de merel de meest talrijke broedvogel van ons land is. Meer dan een miljoen broedparen brengen hier jaarlijks hun jongen groot. Overigens haalt amper één jong per nest het eerste levensjaar.

Bijna iedere tuin in Nederland heeft zijn eigen merel. Een groot deel van 'onze' merels is standvogel. Dat wil zeggen dat ze hier het hele jaar verblijven. In het winterhalfjaar komen er uit de noordelijke landen nog eens duizenden merels bij. Uit de wintervogeltelling blijkt dat in bijna elke regio wel een of meer merels werden gezien. Hij staat dan ook niet voor niets op de tweede plaats. Opvallend is de dieprode kleur van Ameland en Schiermonnikoog op het kaartje. Dat kan verklaard worden uit het feit dat op deze eilanden ook de overwintelaars uit het hoge noorden zijn geteld.

Boven: De merel is zijn schuwheid kwijt.
Onder: De huismus staat nu op de Rode Lijst

PIMPELMEES

Parus caeruleus

De derde plaats in de top 10 van de wintergasten met de hoogste trefkans is ingeruimd voor de pimpelmees. Deze kleine, bontgekleurde mees is in bijna 31 procent van de Nederlandse tuinen tijdens de wintervogeltelling waargenomen. Een blik op de kaart laat zien dat de meeste pimpelmezen in het oosten van het land werden gezien. In een aantal regio's werd tijdens de vijfminuten-telling geen pimpelmees waargenomen. In totaal werden er ruim 21.000 genoteerd.

Het gros van de pimpelmezen trekt in gezamenlijke groepen met andere mezen en bijvoorbeeld goudhaantjes rond op zoek naar voedsel en komt dan ook op voedertafels. Ondanks hun geringe afmetingen staan pimpelmezen hun mannetje op en bij de voedertafel en laten ze zich allerm minst de kaas van het brood eten.

HUISMUS

Passer domesticus

De huismus heeft het niet gemakkelijk de laatste jaren. De broedaantallen zijn ten opzichte van de jaren zeventig met de helft afgenomen. Van ruim 1 à 2 miljoen broedparen naar 500.000 tot 1 miljoen broedparen! Daarmee staat de huismus sinds kort op de nieuwe Rode Lijst. Ook in de wintervogeltelling zien we de terugval. Er zijn behoorlijk veel gebieden 'mussenloos'. Vooral de nieuwbouwwijken en steriele tuinen worden door de huismus gemeden. De kaart vertoont verder een vlekkelig patroon. Dit is op zich logisch want huismussen zijn echte groepsvogels die vaak samen voedsel zoeken. Dus, als er nog huismussen in de buurt zijn dan gaat het vaak om tientallen exemplaren. De donkerrode stippen op de kaart laten zien dat er behoorlijk wat regio's zijn waar nog meerdere huismussen tijdens de telling zijn waargenomen. Het is te hopen dat de huismus zich in ons land weet te handhaven, want zeg nou zelf, wat gaat er boven het getijlp van mussen in de dakrand op een (te vroege) morgen in april?

VINK

Fringilla coelebs

Met zo'n 600.000 broedparen is de vink in ons land een van de meest algemene broedvogels. Hoewel ze 's winters wat minder fraai gekleurd zijn dan in het voorjaar, zijn er toch veel waarnemers die ze gezien hebben tijdens de wintervogeltelling. De vink is een echte scharrelaar die zich niet zo snel op de voedertafel zal vertonen, maar liever wat naar zaden scharrelt onder de voederplank.

De kaart toont geen echte uitschieters. Tijdens ruim 28 procent van de telling werden een of meer vinken waargenomen. De vinken die in de winter bij ons gezien worden, zijn overwintelaars uit Scandinavië. In zo'n groep vinken wil ook nog wel eens een keep opduiken. Deze lijkt best wat op een vink maar heeft bij het opvliegen een opvallend witte stuit en roept in de vlucht een hees 'kieep'.

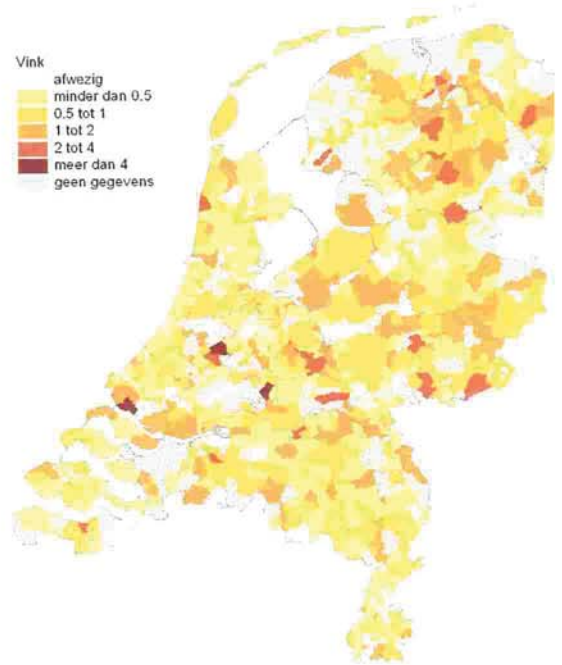
KAUW

Corvus monedula

De kauw is een van de pientere kraaiachtigen. Met hun parmantige loop en grijswitte iris zien ze er heel eigenwijs uit. Kauwen zie je eigenlijk altijd met zijn tweeën. Ze vormen een paar voor het leven. Het zijn in ons land echte standvogels die ook in de winter altijd in de buurt van hun broedplaats verblijven. Waarnemers met uitzicht op de kerktoeren zullen ongetwijfeld hogere aantallen kauwen hebben geteld, omdat Kauwen altijd in de buurt te vinden zijn van de plaatselijke kerktoeren. De naam 'torenkraai' hebben ze niet voor niets gekregen.

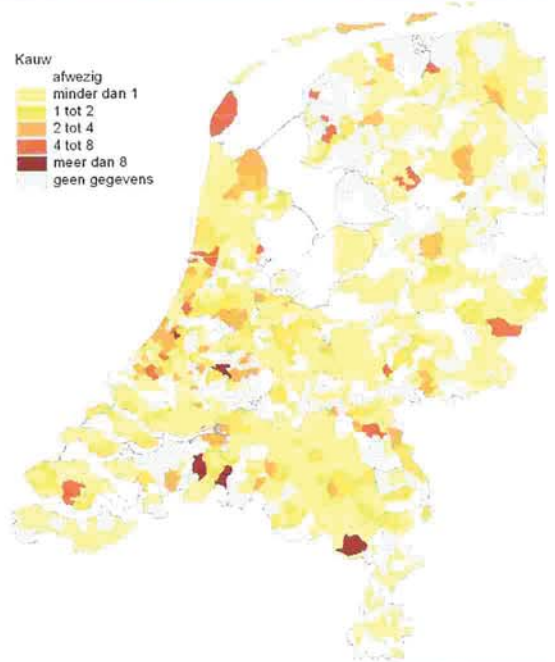
De kaart laat redelijk wat witte plekken zien. Misschien komt dat doordat kauwen niet zo heel gemakkelijk in de tuin komen. Ze zijn doorgaans toch wat schuchter en zeer behoedzaam. Ze zullen de broodkorst niet in de tuin opeten, maar vliegen er altijd mee naar een schoorsteen of dakgoot. Daar is het immers veiliger.

Vink
afwezig
minder dan 0.5
0.5 tot 1
1 tot 2
2 tot 4
meer dan 4
geen gegevens

De kaart van de vink toont geen echte uitschieters

Kauw
afwezig
minder dan 1
1 tot 2
2 tot 4
4 tot 8
meer dan 8
geen gegevens

Boven: De kaart van de kauw vertoont veel witte plekken. Onder: De Turkse tortel is in het zuiden van het land vaker geturd dan in het noorden.

Turkse Tortel
afwezig
minder dan 0.5
0.5 tot 1
1 tot 2
2 tot 4
meer dan 4
geen gegevens

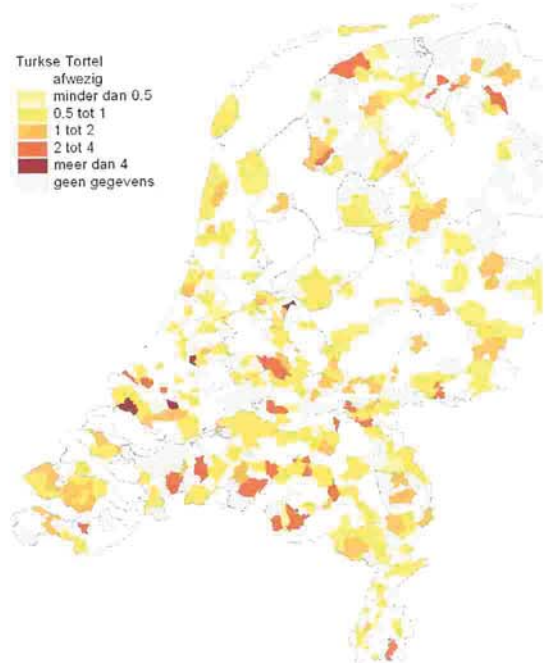

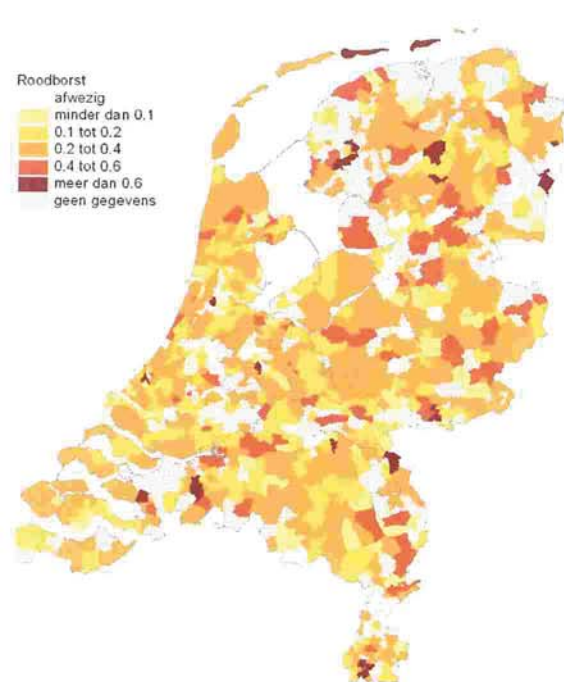
FOTO KAUW:
HANS SCHINKEL
ANDERE
VOGELFOTO'S OP
DEZE PAGINA'S:
HARVEY VAN DIEK

Boven: De kauw is een echte standvogel. Onder: De Turkse tortel is een betrekkelijke nieuwkomer onder de tuinvogels.

TURKSE TORTEL

Streptopelia decaocto

Een nieuwkomer onder de tuinvogels is de Turkse tortel. Deze van origine Zuidoost-Europese soort is pas in 1950 in ons land broedend vastgesteld. In korte tijd heeft hij zich in grote delen van Europa gevestigd. Blijkbaar weet hij zich goed aan te passen aan de wat koudere omstandigheden in noordelijk Europa. Tegenwoordig is het een veelvoorkomende tuinvogel die tijdens de wintervogeltelling op de zesde plaats van de lijst belandde. Net als kauwen trekken Turkse tortels vaak paarsgewijs op. Overigens blijkt bij een blik op de kaart weer dat er toch op heel veel plekken geen Turkse tortel gezien is. De meeste zijn gemeld in de zuidelijke helft van het land.

Het roodborstje is een van onze trouwste wintervogels, de kaart toont een gelijkmatige aanwezigheid.

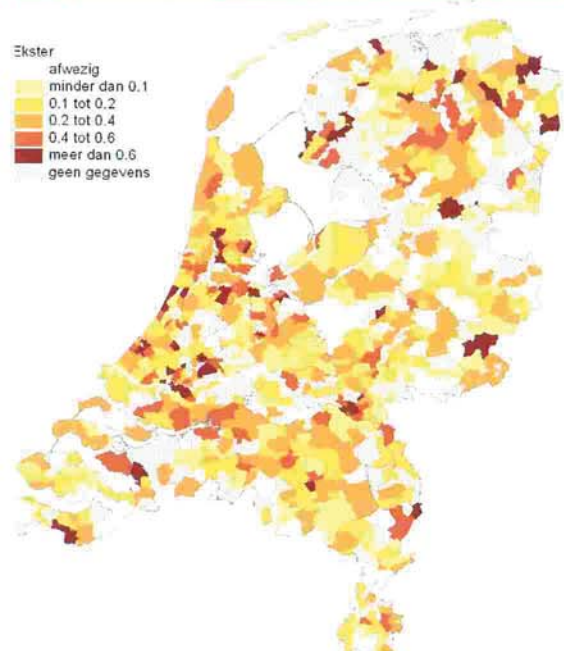
ROOBBORST

Erithacus rubecula

Een van de trouwste wintervogels is de roodborst. Als een van de weinige tuinvogels heeft hij een echt winterterritorium, wat betekent dat hij geen soortgenoten in de buurt duldt. De kaart toont een gelijkmatige aanwezigheid. De kans om een roodborst tijdens de telling aan te treffen is niet zo heel groot omdat er zoals gezegd altijd maar één exemplaar in een paar tuinen aanwezig is. Overigens is het zo dat de roodborsten die bij ons broeden doorgaans niet dezelfde zijn als die u hier in de winter aantreft. 'Onze' roodborsten zoeken in de herfst het warmere zuiden van Spanje en Portugal op. De overwinterende roodborsten komen uit Noord- en Oost-Europa.

Boven: De roodborst verdedigt een winterterritorium. FOTO: HARVEY VAN DIEK

Boven: De ekster ontbreekt op de Veluwe en in de kale gebieden van Friesland. Onder: Bij de houtduif zijn de aantallen in het westen achtergebleven bij die van het oosten van het land.

EKSTER

Pica pica

De negende plaats op de lijst van soorten met de hoogste trefkans is ingeruimd voor de ekster. Deze zwart-witte kraaiachtige had een trefkans van 17 procent per telling. Eksters doen het tegenwoordig in de dorpen en steden behoorlijk goed, maar in de natuurgebieden zijn de aantallen toch duidelijk achteruitgegaan. Eksters zijn echte alleseters, ze eten bijna alles wat de mens hen voorschotelt. Het zijn echte doerakken die ook nog wel eens een merelnest willen plunderen. Dit heeft ze ook een slechte naam bezorgd. Eigenlijk onterecht want naast het feit dat het fraaie vogels zijn, zijn ze in wezen niet wreder dan een merel die een pier uit het gazon trekt.

In totaal werden 7911 eksters gemeld met de hoogste aantallen in het westen van het land. In sommige regio's was de kans op een ekster tijdens de vijfminuten-telling vijftig procent. In de grote open gebieden op de Veluwe en de kale gebieden in Friesland zijn geen eksters gezien.

De blauwe reiger zoekt onze vijvers op. FOTO: KEES DE HEER

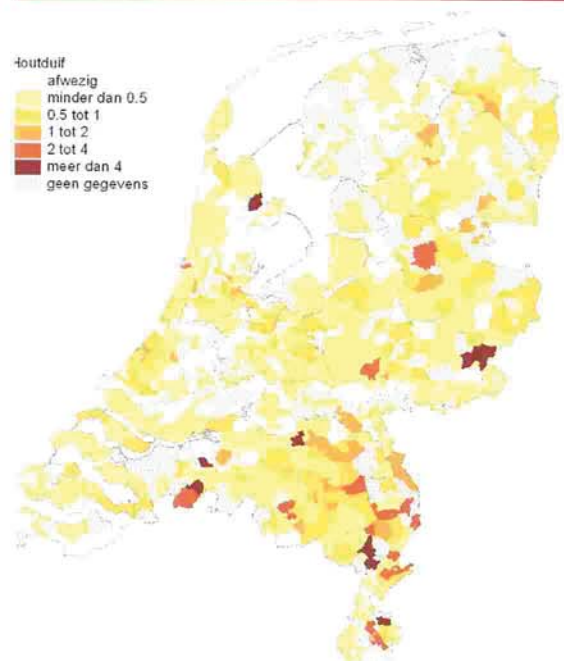

HOUDUIF

Columba palumbus

'De duif van het hout' sluit de Top 10 af. De houtduif is in ons land steeds meer een stadsvogel aan het worden. Daarentegen zijn de aantallen in de bosgebieden behoorlijk afgenomen. De toename in de dorpen en steden kan het verlies in de bossen en natuurgebieden niet compenseren, dus zijn de aantallen ten opzichte van de jaren zeventig afgenomen.

Tijdens de wintervogeltelling zijn de gemelde aantallen in het westen duidelijk achtergebleven bij die van het oosten van het land. Dit komt goed overeen met het landelijke beeld van overwinterende houtduiven. Ze zitten voornamelijk op de hogere zandgronden in de oostelijke helft. Vanuit Oost-Brabant en Limburg werden de meeste houtduiven gemeld.

ENKELE OPVALLENDE TUINSOORTEN

SPERWER

Accipiter nisus

Sperwers doen het goed in Nederland. Hun aantallen zijn ten opzichte van de jaren zeventig verviervoudigd. Dat blijkt ook uit de wintervogeltelling. Sinds de jaren zeventig zit hun aantal in de lift en wagen ze zich steeds meer in de dorpen en steden. In Amsterdam broedde zelfs enkele jaren geleden een paartje sperwers in een drukke straat vlak voor het raam van een gebouw. De jongen vlogen zonder problemen uit.

De sperwer werd 328 maal tijdens een telling waargenomen. Dit lijkt op een totaal van zo'n 20.000 tellingen nog niet eens zo heel veel, maar hij valt maar net buiten de Top 50 en staat op 51.

Opvallend aan sperwers is, dat mannetjes voornamelijk op mussen en mezen jagen en de veel grotere vrouwtjes voornamelijk op lijsters en vinken. Vandaar dat je in de stad eigenlijk alleen mannetjes ziet. Deze zijn wendbaarder dan de grotere, en dus lomper vrouwtjes die niet zo gemakkelijk door een tuin scheren.

BLAUWE REIGER

Ardea cinerea

De 'blauwe Jaap' zoals de blauwe reiger ook nog wel eens genoemd wordt, is geen algemene vogel in tuinen. Toch is het opvallend dat hij redelijk veel gemeld is. Er zijn zelfs enkele regio's (ten zuiden van Amsterdam, Veenendaal, Oss en Helmond) waar meerdere blauwe reigers per telling zijn waargenomen. Het is te hopen voor de waarnemers dat ze niet allemaal in de tuin aanwezig waren, want dan zou wel eens de hele voorraad aan goudvissen of koikarpers geminimaliseerd kunnen zijn. Blauwe reigers vertonen zich de laatste jaren steeds meer in de menselijke omgeving en hebben ontdekt dat de vissen in de vijver wel een erg makkelijke snack vormen.

CONCLUSIES

Heel vaak werd op de formulieren vermeld dat men met zeer veel plezier aan deze telling had meegedaan en volgend jaar wel weer mee wilde doen. Dat was een van de doelstellingen van SOVON: meer tellers rekruteren. Veel mensen vertelden enthousiast dat ze niet wisten dat er zoveel verschillende vogelsoorten in hun tuin kwamen. Ze hadden dat ontdekt doordat ze nu heel gericht en langdurig de voeder tafel observeerden voor onze actie. En dat was een doelstelling van de KNNV: natuurbeleving.

Behalve dat deze doelstellingen gehaald zijn, is ook het aantal inzendingen zo groot dat er met de cijfers behoorlijk gerekend kon worden. Daardoor waren de bovengenoemde resultaten mogelijk.

Merels en mezen komen volgens deze Nationale Wintervogeltelling in alle Nederlandse tuinen voor. Huismussen komen daarna, maar er waren toch heel wat lijsten waarop geen huismus gemeld werd. Dat was na ons Mussenproject in 2001 ook al duidelijk.

De grote bonte specht en de Vlaamse gaai hebben ook de voederplank ontdekt en lijken hun schuwheid enigszins te verliezen.

Harvey van Diek

(SOVON Vogelonderzoek Nederland)

Marijke van Damme-Jongsten

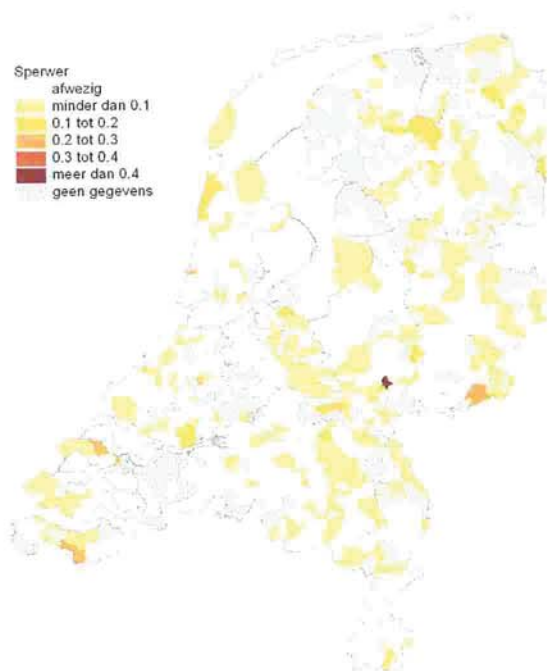
en Laurens Sparrius (KNNV)

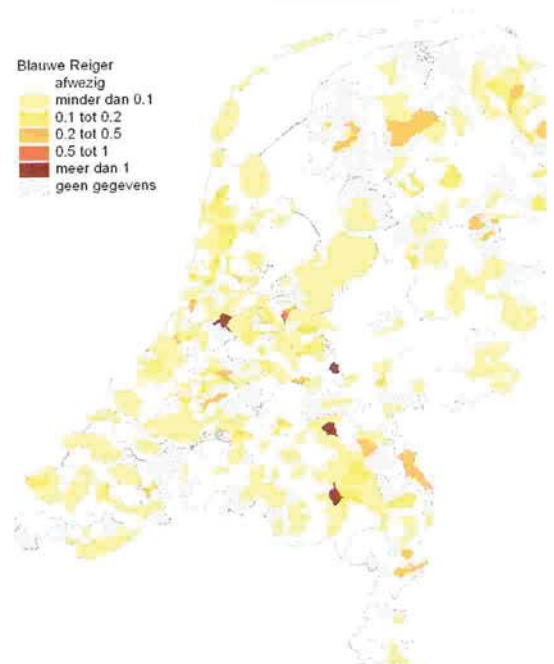
De KNNV-wintervogeltelling is mogelijk gemaakt door de volgende sponsors.

VSBfonds

KfHein, fonds

De sperwer doet het goed in Nederland: het aantal is in dertig jaar verviervoudigd.

Blauwe reigers vertonen zich steeds meer in de menselijke omgeving. Zij hebben ontdekt dat de vissen in vijvers een gemakkelijke prooi vormen.

WAT GEBEURT ER DEZE WINTER?

Deze winter werden en worden de tuinvogels weer op dezelfde manier geteld. Het startschot werd in samenwerking met Vogelbescherming Nederland gegeven tijdens het weekend van 18 en 19 december 2005. Kijk op www.tuinvogeltelling.nl voor alles over de telling.

De tuinvogeltelling is een goede gelegenheid voor iedereen om kennis te maken met het tellen van tuinvogels. Heeft u de smaak te pakken en wilt u meer vogels tellen dan alleen in uw tuin, dan kunt u meedoen aan het Punt Transect Tellingen-project (PTT-project).

Meer informatie over het PTT-project is te verkrijgen bij arjan.boele@sovon.nl, of op de website www.sovon.nl.

Het is dit jaar alleen mogelijk om de tuinvogeltelling op de website door te geven. Het maken van gedrukte formulieren is helaas te milieubelastend en het invoeren kost te veel tijd.

TIP: wilt u wel de tuinvogels tellen, maar beschikt u niet over internet, dan kunt u wellicht bij een vriend of familielid met internet en een tuin de tuinvogels tellen!